

NIEUWSBRIEF

Januari 2020, 4^e uitgave

Voorwoord

Met gepaste trots presenteren wij alweer de 4^e nieuwsbrief van de stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie. We nemen onze deelnemers en andere belangstellenden met onze nieuwsbrieven mee in het (gevoerde en voorgenomen) beleid van de stichting: onze hoogleraar, Joost Vijselaar, doet verslag van zijn activiteiten over de afgelopen periode, zijn lopende activiteiten en plannen voor de komende periode.

Ik maak van het voorwoord graag gebruik om hier, namens het bestuur, alvast enkele bijzondere aandachtspunten uit te lichten.

Bezinning op toekomst

De gezamenlijke deelnemers in de stichting houden de leerstoel in stand in elk geval tot februari 2021. Aandacht voor de geschiedenis van de psychiatrie blijft natuurlijk belangrijk ter lering voor de toekomst. Dit betekent dat we als bestuur met deelnemers, hoogleraar, Universiteit Utrecht en andere belangstellenden een periode in gaan van bezinning op de toekomst. Op 21 mei 2019, tijdens de jaarlijkse deelnemersraad-vergadering, vond een eerste verkenning op de toekomst onder huidige deelnemers. Daar is besloten om in te zetten op onderzoek naar het proces van deinstitutionalisering en vermaatschappelijking van de intramurale psychiatrie in Nederland in de afgelopen veertig jaar vanuit een internationaal perspectief.

De stichting heeft een subsidie toegekend aan de UU en Erasmus Medisch Centrum, voor realisatie van een vooronderzoek daartoe. De resultaten daarvan zijn gepresenteerd op het internationaal symposium 'The Dutch Way', dat Sympopna op 31 oktober 2019 heeft georganiseerd. Tevens is het plan voor het hoofdonderzoek daar gepresenteerd. Belangstellenden voor dit onderzoek kunnen hierover rechtstreeks contact opnemen met Joost Vijselaar. Een en ander hangt natuurlijk samen met de voortgang van de leerstoel na 2021. Daarover zullen we u separaat berichten.

Meer informatie over de leerstoel?

Wilt u meer weten over de stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie en de activiteiten? Of bent u wellicht geïnteresseerd in deelname? Dan beveel ik u om te beginnen deze nieuwsbrief aan. Ook is informatie over de stichting online beschikbaar. Klik hiervoor op <http://www.ggznederland.nl/the-mas/stichting-leerstoel-geschiedenis-van-de-psychiatrie>

Marijke van Putten
voorzitter

Leerstoel Geschiedenis van de psychiatrie 2019

In deze nieuwsbrief wordt verslag gedaan van de activiteiten die door de leerstoel geschiedenis van de psychiatrie aan de Universiteit Utrecht zijn ontplooid vanaf het voorjaar van 2018 tot en met december 2019. Belangrijk is

daarbij te vermelden dat de hoogleraar als gevolg van een ongeval van mei tot en met december 2019 vrijwel alleen lopende zaken heeft kunnen afhandelen. In januari heeft Joost Vijselaar echter zijn gewone werkzaamheden weer kunnen hervatten. Voorts komen hier de plannen voor 2020 aan de orde.

Onderwijs

Begeleiding van scripties in zowel de bachelorfase als in verschillende masteropleidingen (cultuurgeschiedenis, wetenschapsgeschiedenis, de researchmaster history RMA) maakt een belangrijk deel uit van de onderwijsstaak van de hoogleraar. In de eerste helft van 2019 zijn een drietal masterthesis onder zijn supervisie voltooid. De eerste van Wouter van Leeuwen had als titel *For the protection of society, The delinquent multiple in (forensic) psychiatric, criminal anthropological and penal character-assessment practices in the Belgian criminal justice system (1920-1939)*. Deze thesis behandelt de vernieuwingen in het Belgische strafrecht in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw door de introductie van sociaal en forensisch-psychiatrisch onderzoek van daders en veroordeelden. Daartoe werden zogenaamde Penitentiair Antropologische Diensten en Commissies tot Bescherming der Maatschappij opgericht. Die laatsten, ontstaan in 1930, vormden het Belgische equivalent van de Terbeschikkingstelling (TBR/TBS) in Nederland.

Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie

In de cultuurhistorische thesis *Homoseksualiteit in veelvoud. Een studie naar homoseksuele zedendelinquenten, hun seksuele verlangens en de delicten die hen ten laste werden gelegd* bespreekt Derk Visser aan de hand van de zaakdossiers van de bekende strafpleiter en politicus Mr. Benno Stokvis (1901-1977) de houding tegenover homoseksualiteit en homoseksuele zedendelinquentie bij strafrechtelijke vervolging daarvan in de jaren dertig en veertig. De dossiers boden een gedetailleerd inzicht in de wijze waarop die vervolging zich in de praktijk voltrok en de opvattingen van de verschillende betrokken partijen. Daarbij komen de rol van de forensisch-psychiaters aan de orde evenals de toenmalige psychiatrische theorieën over homoseksualiteit.

De derde scriptie van Luca Forgiarini (master wetenschapsgeschiedenis, HPS) is gewijd aan de vraag hoe in de Science Fiction het idee van de integratie van mens en machine al werd ontwikkeld voordat de Amerikaanse psychiater Nathan S. Kline samen met de neurowetenschapper Manfred Clynes, in 1961 het invloedrijke idee van de Cyborg – ‘the cybernetic organism’ – lanceerden. Die geschiedenis maakt deel uit van de ontwikkeling van de ideeën rond ‘human enhancement’ die op het moment weer actueel zijn.

Momenteel maakt een masterstudente cultuurgeschiedenis een studie van de leerboeken voor psychiatrische verpleegkunde uit de jaren zeventig en tachtig met een bijzonder accent op de omgang met geweld en dwang. Een psychiater verbonden aan het Pieter Baan Centrum doet in het kader van de master wetenschapsgeschiedenis

onderzoek naar de inschatting van gevaar, recidive en risico in de rapportages van het Pieter Baan Centrum vanaf de oprichting daarvan in 1949. Voorts zal een student van de master wetenschapsgeschiedenis onderzoek gaan doen naar de opvattingen over de rol van het gezin in het gedachtengoed van de beweging voor geestelijke volksgezondheid in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw.

De komende tijd zal de hoogleraar extra activiteiten ontwikkelen om studenten te stimuleren om thema's uit de geschiedenis van de geestelijke gezondheidszorg tot onderwerp van hun scriptie te kiezen.

In 2019 werd bovendien een individueel tutorial in kader van de cultuurhistorische master afgesloten met een paper over de vraag hoe de behandeling van shellshock ten tijde van de eerste Wereldoorlog door de bekende Britse psychiater en neuroloog William H. Rivers werd beïnvloed door diens eerdere cultureel-antropologisch onderzoek.

Van april tot juli 2019 is voor de tweede maal de cursus *Wie zijn wij: Tussen ziel en 'self': wetenschap en mensbeeld sinds de wetenschappelijke revolutie van de 17 eeuw* gegeven, die onderdeel uitmaakte van de minor Wetenschapsgeschiedenis. Het denken over psychische ziekten werd binnen de cursus in een breder kader geplaatst van de opvattingen over ziel, psyche en zelf van eerste Griekse denkers tot de moderne neurowetenschap. De wetenschappelijke revolutie van de 17e eeuw vormde daarbij de schakel. De cursus onder leiding van Vijselaar werd mede verzorgd door een aantal gespecialiseerde gastdocenten bijvoorbeeld over

thema's als de Oudheid, de Middeleeuwen, de wetenschappelijke revolutie van de 17e eeuw, het Darwinisme, de psychoanalyse en de neurowetenschappelijke visie op de mens. Voor de cursus meldden zich studenten aan afkomstig uit heel verschillende studierichtingen als 'Liberal Arts and Sciences', Nederlands, Cognitieve wetenschappen en Filosofie. Uiteindelijk sloten slechts vijf studenten de cursus met goed gevolg af.

De eerste editie van de cursus in het collegejaar 2017/2018 kreeg een hoge waardering van 4,8 op een schaal van 5, in het afgelopen jaar was dat een 4,5. Er werden opmerkingen gemaakt als: 'Zeer interessant thema, waar de grote lijn door de gehele cursus duidelijk was waardoor de ontwikkeling door de geschiedenis goed zichtbaar werd. Dat was leuk en inspirerend' en 'Inhoudelijk een erg sterke cursus', of 'Erg van genoten'. Helaas zal de cursus niet meer gegeven worden omdat de Minor Wetenschapsgeschiedenis is opgeheven in verband met een gebrek aan belangstelling.

College over de geschiedenis van de psychiatrie bij de GGZ Ecademy
Vanaf 2005 verzorgt Vijselaar onderwijs voor Assistenten in Opleiding Psychiatrie binnen het Consortium Nederland Centraal. Onder de verantwoordelijkheid van de GGZ Ecademy is er nu een videoproductie van het college in de maak die als e-learningmodule van de Ecademy beschikbaar komt voor de daarbij aangesloten instellingen. Van deze module maakt ook een toets deel uit over de in het college besproken stof. De opnames zijn op locatie gemaakt in Reinier van Arkel (Den Bosch), Zon en Schild (GGZ-Centraal, Amersfoort) en Veldwijk (GGZ-Centraal, Ermelo), en

Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie

omvatten 9 hoofdstukken, lopend vanaf de 14e tot en met de 21e eeuw. De GGZ Ecademy verzorgt en bekostigt de productie. Als gevolg van de ziekte van Vijselaar komt de module pas in 2020 beschikbaar.

Onderzoek

Binnen de leerstoel lopen momenteel twee onderzoeklijnen, de eerste heeft betrekking op de historische ontwikkeling van de deinstitutionalisering en vermaatschappelijking in Nederland in een internationaal perspectief en de tweede op de forensische psychiatrie. Die laatste is onlangs afgesloten met de publicatie van een studie over de geschiedenis van het Pieter Baan Centrum.

Geschiedenis van het Pieter Baan Centrum 1949-2019

Mede voortkomend uit vooronderzoek over de geschiedschrijving van de forensische psychiatrie en strafrecht in de twintigste eeuw, kreeg de hoogleraar in 2018 van het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (Dienst Justitiële Inrichtingen) de officiële opdracht tot het schrijven van de geschiedenis van het Pieter Baan Centrum (PBC) in het kader van zeventigjarig jubileum van dat befaamde instituut in 2019 en de verhuizing ervan onlangs naar Almere. Vijselaar organiseert dergelijk onderzoek in opdracht altijd samen met dr. Joost Dankers, de coördinator contractresearch van het Departement Geschiedenis en Kunstgeschiedenis van de UU. Het onderzoek naar het Pieter Baan Centrum werd uitgevoerd door dr. Timo Bolt (hoofddocent medische geschiedenis aan het Erasmus Medisch Centrum), de historica Jacomien Gijzeman MA,

die als vrijwilliger meewerkte, en Joost Vijselaar zelf. Daarnaast leverden ook de psychiaters Timon de Boer en Twan van Bakel, verbonden aan respectievelijk het PBC en het NIFP, en dr. Lydia Dalhuisen van het Willem Pompe Instituut bijdragen aan het project.

Op 19 november 2019 werd als resultaat het boek *Ter observatie opgenomen. Pieter Baan Centrum 1949-2019* gepubliceerd bij Uitgeverij Boom.

Het boek omvat vijf hoofdstukken gewijd aan respectievelijk de voorgeschiedenis en de oprichting, het regime in het Pieter Baan Centrum, de populatie, de externe relaties en de berichtgeving in de media, en de ontwikkeling van de observatie en de rapportage. Het is de eerste studie die nader inzicht geeft in de ontwikkeling van dit instituut dat een centrale plaats inneemt binnen de Nederlandse forensisch-psychiatrische sector en dat heeft bewezen een onmisbare functie te vervullen in het Nederlandse strafrecht.

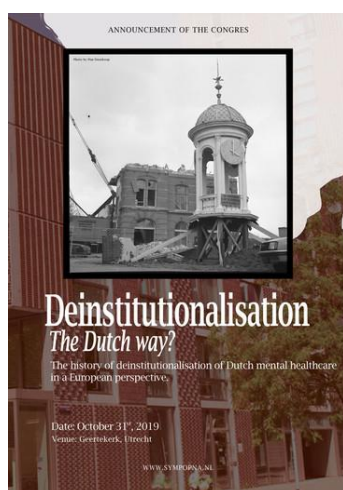
Deinstitutionalisering en vermaatschappelijking

Zoals vorig jaar al is bericht werkt de hoogleraar aan een onderzoekproject over de deinstitutionalisering en vermaatschappelijking van de

intramurale psychiatrie in Nederland in de afgelopen vijftig jaar. Bij dat onderzoek staat de vraag centraal waarom de afbouw van de intramurale GGZ en de integratie van de zorg in de samenleving in ons land de afgelopen decennia een ander karakter hebben gekregen als in de omliggende landen en waarom het aantal intramurale bedden lange tijd naar verhouding groot is gebleven. De leerstoelstichting heeft zelf een deel van haar beschikbare financiële reserve geïnvesteerd in de uitwerking van dit onderzoek, dat waar mogelijk in nauwe samenwerking met GGZ instellingen en het Trimbos Instituut gestalte krijgt. Ter lancering van dit nieuwe onderzoeksthema organiseerde de leerstoelstichting in oktober 2018 een eerste bijeenkomst voor haar participanten en andere geïnteresseerden, gewijd aan het (historische) belang van de Italiaanse democratische psychiatrie voor de ontwikkelingen in Nederland. Als spreker traden op: dr. Christian de Vito (Universiteit Bonn), een van origine Italiaanse historicus die onderzoek gedaan heeft naar de democratische psychiatrie in Reggio d'Emilia en Toscane; prof. dr. Gemma Blok (Open Universiteit), die de invloed van Franco Basaglia in ons land besprak; drs. Christien Muusse (Trimbos Instituut) met de lezing 'Lessen uit Triest', over haar vergelijkende onderzoek naar de wijkpsychiatrie in Utrecht en Triest en tot slot Joost Vijselaar die de plannen voor het onderzoeksproject rond de deinstitutionalisering in Nederland sedert 1970 uiteenzette. Aan de bijeenkomst, waarvoor Lister in Utrecht gastvrijheid bood, namen een kleine veertig personen deel uit verschillende domeinen van de GGZ.

Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie

Vanaf juli vorig jaar doen Vijselaar en Bolt een (historiografisch) vooronderzoek naar de internationale en Nederlandse literatuur die tot nog toe is verschenen over de geschiedenis van de deinstitutionalisering. Doel daarvan is om inzicht te krijgen in zowel de grote historische lijnen in de vermaatschappelijking als in de theorieën, vragen en methodes die bij historisch onderzoek naar de vermaatschappelijking zijn gebruikt. Behalve in een lezing op het symposium in oktober 2019 (zie hieronder) en één of meer artikelen, zal dit onderzoek uitmonden in een uitgewerkt voorstel voor het voorgenomen grotere onderzoek. Een stagiair van de master Wetenschapsgeschiedenis doet momenteel onderzoek naar de manier waarop nieuwe inzichten over de afbouw van het psychiatrisch ziekenhuis uit landen als de Verenigde Staten en Italië in de jaren zeventig en tachtig in Nederland ontvangen werden.

De belangrijkste activiteit in dit kader was de organisatie van studiedag *Deinstitutionalization: the Dutch way? The deinstitutionalisation of Dutch mental healthcare in a European perspective* over de geschiedenis van de deinstitutionalisering op 31

oktober 2019 in de Geertekerk te Utrecht. De dag werd in nauwe samenwerking met de Stichting Sympopna opgezet. Op het programma stonden lezingen over de ontwikkelingen van de deinstitutionalisering in Italië door Daniele Pulino (Universiteit Sardinië), in Groot-Brittannië door dr. Vicky Long (Universiteit van Newcastle), in Frankrijk door dr. Nicolas Henckes (Centre de Recherche Médecine, Science, Santé, Santé mentale et Société CERMES3, Villejuif) en prof. dr. Maïke Rotzoll (Ruprecht-Karls-Universiteit Heidelberg). Terwijl prof. dr. Hans Kroon (Trimbos Instituut en Universiteit Tilburg) de historische achtergronden en de actuele situatie in Nederland schetste, besprak Timo Bolt de uitgangspunten en mogelijke invalshoeken van een nadere studie van de (Nederlandse) geschiedenis van de deinstitutionalisering. Een geplande bijdrage van Vijselaar kwam door zijn ziekte helaas te vervallen. Het symposium stond mede in het teken van het creëren van draagvlak voor het beoogde onderzoeksproject. Er namen ongeveer 70 geïnteresseerden deel aan de dag, minder dan waarop aanvankelijk gerekend was. Wel kreeg de bijeenkomst een waardering van de aanwezigen van 4,8 op een schaal van 5.

Het publiek tijdens de studiedag Deinstitutionalization: the Dutch way? in de Geertekerk in Utrecht.

De organisatie van deze conferentie was zoals gezegd in handen van de Stichting

Sympopna, die beschikt over ruime specifieke ervaring met congressen over de GGZ. Het symposium kon mede plaatsvinden dankzij de garantiestellingen van de GGZ instellingen GGZ Friesland, Kwintes, de afdeling Psychiatrie van het UMCU, de Parnassia Groep Academie, GGZ NHN en HVO Querido.

Het forum met o.a. de buitenlandse sprekers en de dagvoorzitter prof. dr. Paul Schnabel. (Foto's Pim Duurkoop)

In 2020 zal de stichting een campagne opzetten ter financiering van het beoogde grotere onderzoek naar de ontwikkeling van de deinstitutionalisering in Nederland, waarbij nadrukkelijk een beroep zal worden gedaan op de GGZ sector. Dat zal gebeuren op basis van het onderzoeksplan dat de komende tijd door Timo Bolt en Joost Vijselaar uitgewerkt wordt.

Boek over de geschiedenis van de (inrichtings)psychiatrie

Al ruim veertig jaar houdt Joost Vijselaar zich bezig met de geschiedenis van de (Nederlandse) psychiatrie. In die tijd heeft hij over alle fases in de ontwikkeling van de psychiatrie vanaf ongeveer 1780 onderzoek gedaan en geschreven, en is hij intensief betrokken geweest bij veel onderzoek gericht op die periodes en heeft hij daarover universitaire cursussen gegeven. Bovendien heeft hij zich van meet af aan bezig gehouden met het museale, historische erfgoed van

Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie

de psychiatrie, en was hij (mede) verantwoordelijk voor een reeks tentoonstellingen, beginnend in 1977 in het Museum Meerenberg van het voormalige Provinciaal Ziekenhuis Santpoort.

Hij beschikt daardoor over een gedetailleerd overzicht van het beschikbare historische beeldmateriaal.

Het voornemen is dat Vijselaar de komende jaren zijn kennis en inzicht zal samenbrengen in de vorm van een toegankelijk, geïllustreerd (hand)boek over de geschiedenis van de Nederlandse krankzinnigenzorg vanaf de 15e eeuw tot nu. Daarin kan een verdiepte analyse en reflectie plaatsvinden, door onder meer het aanwijzen van langere ontwikkelingslijnen en van blijvende karakteristieken van de zorg en een verdere bezinning op de aard en betekenis van de psychiatrie in de afgelopen eeuwen. Daarbij zal meer dan voorheen de samenhang met algemene maatschappelijke en culturele ontwikkelingen uitgewerkt kunnen worden, zeker ook in het perspectief van de huidige ingrijpende veranderingen in de positie van cliënten en de GGZ in de samenleving. Het werk aan dit boek vormt tevens een directe bijdrage aan de geschiedschrijving van deinstitutionalisering, immers die periode vormt er het wezenlijke afsluitende onderdeel van.

Het thema van het boek wordt gevormd door de (institutionele) zorg voor psychiatrische patiënten vanaf de 15e eeuw tot heden, dus de ontwikkeling van dol- en gasthuizen naar de psychiatrische inrichting, tot en met de deinstitutionalisering en de vermaatschappelijking van de zorg. Centraal staan in het boek mensen die lijden aan ernstige psychiatrische aandoeningen (EPA), dus de groep die traditioneel te maken kreeg met

de zorg in intramurale psychiatrische instellingen. Daarbij maakt de sociale psychiatrie in de vorm van de voor- en nazorg en de community psychiatry uitdrukkelijk een thema uit van het boek.

Vooralsnog zal de studie chronologisch in een negental periodes worden geordend.

Het wordt bij voorkeur een ruim geïllustreerd boek, met een selectie van schilderijen, tekeningen, foto's, en ook afbeeldingen van gebouwen en voorwerpen. Wat dat betreft wil het een overzicht bieden van het materiële historische erfgoed van de zorg voor psychiatrische patiënten. Bij het boek gaat het zowel om een leer- en handboek voor de GGZ sector, te gebruiken in bijvoorbeeld opleidingen, als om een boek voor een breder publiek. Het moet toegankelijk geschreven zijn en geen specifieke voorkennis vereisen.

Vooralsnog zou het boek kunnen bestaan uit de volgende onderdelen/hoofdstukken:

- Periode 1400-1800, zorg in dolhuizen en samenleving
- Internationale veranderingen 18e eeuw, Verlichting, ontstaan van de psychiatrie
- Nederlandse hervorming van de psychiatrie 1800-1850
- De eerste biologische psychiatrie 1840-1900
- Krankzinnigenzorg anno 1900
- De rol en functie van de psychiatrische inrichting
- Psychiatrie in meervoud 1920-1960
- Kritische psychiatrie 1960-1980
- Neurowetenschappelijke psychiatrie na 1980
- Vermaatschappelijking en herstel na 1980

Vijselaar zal een groot deel van de hem resterende tijd als hoogleraar besteden aan het schrijven van dit boek.

Geschiedenis militaire psychiatrie 1950-1990

In samenwerking met prof. dr. Kolonel-arts Eric Vermetten, hoofd onderzoek bij de Militaire GGZ in Utrecht en hoogleraar psychiatrie LUMC, en dr. Leo van Bergen, autoriteit op het terrein van de geschiedenis van de militaire geneeskunde, heeft de hoogleraar mogelijkheden onderzocht om historisch onderzoek te entameren naar de Nederlandse militaire psychiatrie vanaf ongeveer 1950, een thema dat nog weinig of geen aandacht heeft gekregen. Tot nog toe heeft die poging helaas nog geen concrete resultaten opgeleverd.

Psyche en elektriciteit

In het kader van het ruimere themagebied 'psyche en elektriciteit' doet drs. Max van der Linden (neuropsycholoog verbonden aan de UvA) als buitenpromovendus onderzoek onder de titel *Elektrisch evenwicht; een geschiedenis van diepe hersenstimulatie bij psychiatrische aandoeningen in de twintigste eeuw*. Als co-promotor treedt op Prof. dr. Damiaan Denys, hoogleraar psychiatrie bij het AMC.

Advisering/diversen

In opdracht van de Commissie Onderzoek naar geweld in de Jeugdzorg, onder voorzitter prof. dr. Micha de Winter voerde het Verwey-Jonker instituut onderzoek uit naar geweld in de Jeugd GGZ sedert 1945. Vijselaar trad daarbij op als adviseur.

Vijselaar maakt voorts deel uit van de wetenschappelijke begeleidingscommissie van het onderzoek naar de omvang en de oorzaken van het hoge sterftecijfer in de psychiatrische inrichtingen en de verstandelijk gehandicaptenzorg tijdens de Tweede Wereldoorlog, dat in opdracht van de Stichting Vergeten Slachtoffers uitgevoerd wordt door het NIOD, het

Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie

Instituut voor Oorlogs-,
Holocaust- en Genocidestudies.

Voorts neemt hij deel aan een begeleidingscommissie van het nieuwe boek dat Petra Hunsche in opdracht van Lister en Het Dolhuys schrijft over de nieuwste geschiedenis van de cliëntenbeweging in de psychiatrie vanaf 2000 als vervolg op haar boek *De strijdbare patiënt* en de *Canon Cliëntenbeweging ggz* https://www.canonsociaalwerk.eu/nl_cbg/index.php

Vijselaar krijgt regelmatig vragen rond individuele patiënten uit het verleden, zowel van familieleden als van onderzoekers.

De hoogleraar hield de afgelopen tijd een aantal lezingen:

8 oktober 2018, Utrecht: Zorg van velen, onderzoek naar de geschiedenis van de deïstitutionalisering tijdens de bijeenkomst van de eigen stichting (zie hierboven).

11 oktober 2018, Amsterdam, Geschiedenis van de psychiatrie, college tijdens een programma over Waanzin van UvA en NRC Handelsblad.

19 oktober 2018, Rotterdam: Dwang in de psychiatrie in de eerste helft van de twintigste eeuw, tijdens de conferentie van de International Crisis, Coercion and Intensive Treatment in Psychiatry (CCITP) Foundation.

2 november 2018, Urk: Psychiatrie in de twintigste eeuw, bij de Nederlandse Vereniging voor Medische Geschiedenis.

15 november 2018, Eindhoven, lezing in het kader van het 100-jarig bestaan van GGZ Eindhoven.

14 december 2018, Tilburg, Van de stad naar de bossen en terug, Symposium bij Oratie van Prof. dr. Hans Kroon aan de Tilburg University.